

«مالکیت‌های معنوی»

بررسی دیدگاه امام خمینی (س) و برخی فقیهان

امید عمیق

سرشناسه : عمیق، امید، ۱۳۶۰ -
 عنوان و نام پدیدآور : مالکیت‌های معنوی؛ بررسی دیدگاه امام خمینی (س) و برخی فقیهان/امید عمیق.
 مشخصات نشر : تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، مؤسسه چاپ و نشر عروج، ۱۳۹۶.
 مشخصات ظاهری : ح. ۱۶۵ ص.
 شابک : ISBN: 978 - 964 - 212 - 471 - 8
 یا اشت : کتابنامه: ص. ۱۵۵-۱۶۵؛ همچنین بصورت زیرنویس.
 روست : امام خمینی(س) و مفاهیم اخلاقی؛ ۲۸.
 موضوع : خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸ --
 دیدگاه درباره مالکیت معنوی / مالکیت معنوی (فقه).
 شناسه اثرده : مؤسسه چاپ و نشر عروج.
 رده‌بندی کنگره : ۲۸ م ۶/ع ۸/۱۹۸/۶ BP
 شماره کتابشناسی ملی : ۴۶۸۱۵

کد/م ۲۹۸۷

مالکیت‌های معنوی (بررسی دیدگاه امام خمینی(س) و برخی فقیهان)

تالیف: امید عمیق
 ناشر: مؤسسه چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س))
 چاپ اول: ۱۳۹۶
 شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 قیمت: ۸۵۰۰ تومان

• فروشگاه شماره یک: خیابان انقلاب، بین ۱۲ فروردین و فخررازی، پاساژ ظروفچی، تلفن: ۶۶۴۹۳۰۸۱ - دورنگار: ۶۶۴۰۰۹۱۵

• فروشگاه شماره دو: خیابان انقلاب، چهار راه حافظ، تلفن: ۶۶۷۰۱۲۹۷

• مراکز پخش: • امور نمایندگیها و نمایشگاهها، تلفن: ۶۶۴۰۴۸۷۳

• امور سفارشات و بازرگانی، تلفن: ۶۶۴۸۹۱۶۰

• فروشگاه مجازی مؤسسه عروج

نشانی الکترونیکی: pub@imam-khomeini.ir

<http://imam-khomeini.ir>

www.oroujpub.com

فهرست مطالب

.....	سخن ناشر	۱
.....	مقدمه مؤلف	ج
.....	فصل اول: کلیات و مفاهیم	۱
.....	مبحث اول: مفهوم حق	۱
.....	معنای لغوی و اصطلاحی حق	۱
.....	اقسام حق:	۱۰
.....	مبحث دوم: مفهوم مالکیت	۱۴
.....	۱. معنای لغوی و اصطلاحی مالکیت	۱۴
.....	۲. امکان و عدم امکان مالکیت موقت	۲۰
.....	۳. عناصر ملکیت:	۲۲
.....	مبحث سوم: مفهوم معنوی	۲۴
.....	معنای لغوی و اصطلاحی معنوی	۲۴
.....	مبحث چهارم: مصادیق مالکیت معنوی	۲۸
.....	۱. بیان مصادیق	۲۸

۲۹. مصادیق نوین حقوق مالکیت معنوی.....
- فصل دوم: پیشینه تاریخی مالکیت‌های معنوی..... ۳۱**
۳۱. تبیین پیشینه تاریخی مالکیت‌های معنوی.....
۳۲. بحث اول: در جهان.....
۳۲. ۱. استان.....
۳۳. ۲. عهد میدد (ناسانس).....
۳۸. مبحث دوم: پیشینه تاریخی حقوق مالکیت‌های معنوی در ایران.....
۳۸. ۱. مرحله فقدان قریب.....
۴۰. ۲. مرحله تدوین قوانین.....
۴۴. مبحث سوم: پیشینه مالکیت‌های معنوی در فرهنگ و تمدن اسلامی.....
- فصل سوم: مالکیت‌های معنوی از منظر فقه عامه..... ۵۳**
۵۳. مبحث اول: دیدگاه چند تن از فقهای اهل سنت.....
۵۳. ۱. دیدگاه محمد رواس قلعه چی.....
۵۴. ۲. دیدگاه دکتر نداف کنعان.....
۵۵. ۳. دیدگاه ابوالحسن الندوی.....
۵۷. مبحث دوم: ادله فقهی حقوق معنوی از منظر اهل تسنن.....
۵۷. ۱. مصالح مرسله.....
۶۳. ۲. سد ذرایع (رفع دست آویز).....
۶۶. مبحث سوم: دیدگاه مخالف مالکیت معنوی از منظر فقه عامه.....
۶۸. ناسازگاری مالکیت معنوی با رسالت و قداست علم.....
۶۹. نقد و بررسی.....

فصل چهارم: دیدگاه‌های موافق مالکیت‌های معنوی در فقه امامیه ۷۱

تبیین مالکیت‌های معنوی در فقه ۷۱

مبحث اول: دیدگاه چند تن از موافقان مالکیت‌های معنوی ۷۳

۱. دیدگاه حضرت آیت الله مکارم شیرازی ۷۳

۲. دیدگاه حضرت آیت الله شهید صدر ۷۴

۳. دیدگاه حضرت آیت الله هاشمی شاهرودی ۷۴

۴. دیدگاه حضرت آیت الله حسن مرعشی ۷۵

۵. دیدگاه حضرت آیت الله وحید خراسانی ۷۷

۶. دیدگاه آیت الله محمد صادق روحانی ۷۷

۷. دیدگاه حضرت آیت الله نوری ۷۸

۸. دیدگاه حضرت آیت الله سید محمد موسوی بجنوردی ۷۸

۹. دیدگاه حضرت آیت الله جوادی عاملی ۸۳

مبحث دوم: دلایل موافقان مالکیت‌های معنوی ۸۳

استدلال اول: بنای عقلا ۸۳

استدلال دوم: عرف ۹۴

استدلال سوم: حکم عقلی ۹۵

استدلال چهارم: قاعده لا ضرر ۱۰۰

استدلال پنجم: حکم حکومتی ۱۰۱

استدلال ششم: قرآن و روایات ۱۱۲

فصل پنجم: دیدگاه‌های مخالف مشروعیت مالکیت‌های معنوی ۱۲۱

مبحث اول: دیدگاه‌های مخالف مالکیت‌های معنوی در فقه امامیه ۱۲۱

دیدگاه چند تن از مخالفان مشروعیت مالکیت‌های معنوی ۱۲۱

- ۱۳۲ مبحث دوم: دلایل مخالفان مالکیت‌های معنوی
- ۱۳۲ استدلال اول: عدم اعتبار آن از سوی عقل و عقلا
- ۱۳۳ استدلال دوم: اموال معنوی جزو سرمایه‌های عمومی است:
- ۱۳۴ استدلال سوم: عدم منشأ انتزاع این حقوق در شرع اسلام
- ۱۳۵ استدلال چهارم: ناسازگاری مالکیت‌های معنوی با قاعده تسلیط
- ۱۳۹ استدلال پنجم: ناسازگاری مالکیت‌های معنوی با مذاق شریعت
- ۱۴۳ استدلال ششم: ناسازگاری مالکیت‌های معنوی با آزادی
- ۱۴۴ خاتمه: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
- ۱۵۵ فهرست منابع

سخن ناشر

در نگاه توحیدی، - آنچه سر داده هستی وجود دارد، برای خداوند متعال می‌باشد، ولی جدای از نگاه هستی‌شناسانه و معرفت‌محور، در فضای اعتبارات عقلایی و شرعی، مسئله مالکیت از مجعولات محوری و بسیار مهمی است که قوام و دوام زندگی انسان بر آن استوار است و چرخ اقتصادی زندگی انسان بر اساس آن می‌چرخد.

مسئله «مالکیت معنوی» از جمله مسائل نوین فقهی است که گرچه ریشه‌های تاریخی دارد، ولی اهمیت و وسعت آن متأثر از تمدن جدید و انقلاب صنعتی می‌باشد.

از آنجایی که دانش فقه وظیفه دارد احکام موضوعات نوپدید را که به افعال مکلفین مربوط می‌شود، مشخص کند؛ مسئله مالکیت معنوی نیز به‌ویژه در عصر جدید مورد توجه و اهتمام فقها و پژوهشگران عرصه فقه قرار گرفته است.

ب □ مالکیت‌های معنوی

در کتاب پیش‌رو پژوهشگر ارجمند حجت الاسلام امید عمیق مسأله «مالکیت‌های معنوی» را به بررسی نشست است. ایشان علاوه بر بحث‌های مفهومی، و سیری در پیشینه تاریخی مالکیت‌های معنوی؛ این موضوع را از منظر فقهای اهل سنت و نیز از نگاه فقهای شیعه، بررسی کرده است. چنان‌که وی در پژوهش خود اهتمام خاصی به نظر امام خمینی (س) بر این مسأله داشته است.

با تقدیر و تشکر از محقق ارجمند، نتیجه کوشش علمی ایشان، به علاقه‌مندان مباحث فقه اقتصادی و دیدگاه‌های امام خمینی (س) تقدیم می‌گردد.

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)

معاونت پژوهشی - دفتر قم

مقدمه مؤلف

(ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْتُرُونَ).

انسان‌ها موجودات خلاق اجتماعی هستند و از دیرباز توانسته‌اند با قدرت و خلاقیت خود، پرده از اسبیب نامکشوف بردارند، و با تفکر و تخیل پا از امور حسی فراتر نهاده، با کمک ذوق و هنر، باورها و اندیشه‌های خود را، در آثار خارجی مجسد کرده و آن را به همه انتقال داده، تا همگان را با خود همراه نماید.

با این خلاقیت و ابداع، ابزار سلطه هر چه بیش‌تر را بر طبیعت فراهم می‌آورد؛ به طوری که کوچک‌ترین تا بزرگ‌ترین موجودات را در حوزه دانش خود قرار داده است.

این پیشرفت و توسعه هرچند بسیار کند آغاز شده، اما طی قرون اخیر و با وقوع انقلاب صنعتی سیر صعودی به خود گرفته و امروزه

لحظه به لحظه به اطلاعات حوزه دانش و فنون بشر افزوده شده؛ به گونه‌ای که عصر حاضر را به عصر «انفجار اطلاعات» مبدل نموده است. و بن گسترش و پیشرفت مرهون زحمات بسیاری است که با سرمایه‌گذاری مادی و فکری فراوان، زمینه‌ساز چنین تحول عظیمی شده است.

نکته دیگر این است که دست‌آورد فکری با این‌که به سختی به دست می‌آید، اما به مانند سایر صنعتی و مکانیکی به راحتی و سهولت، تقلیدپذیر و قابل تکثیر و زیع می‌باشد. اگر در گذشته کسی ابداعی می‌کرد، تکثیر انبوه آن به کسی میسر نمی‌شد، به نحوی که هزینه صرف شده برای تکثیر، بر جنبه هزینه فکری آن غلبه پیدا می‌کرد. اما امروزه ابداع، اختراع و تألیف، پرهزینه و دشوار؛ ولی تکثیر آن آسان است.

دلیل دیگری که در گذشته آثار فکری و سری بسیار محدود بوده، این است که پدیدآورندگان آن، توقع بهره‌برداری مادی از آثار خوب را نداشتند و از این‌رو حمایت قانونی هم ضرورتی نداشت. در رویه در نهایت وضعیت را به گونه‌ای پیش می‌برد که منافع مادی و اقتصادی امور فکری در دست تکثیرکنندگان و تقلیدکنندگان قرار می‌گرفت؛ لذا اگر پدیدآورنده نتواند از منافع خود بهرمنند شود چه بسا دانش هم تبدیل به اسرار می‌گردید و کسی حاضر نمی‌شد اندوخته‌های خود را به راحتی در اختیار دیگران قرار دهد، حال آن‌که جریان علم و رشد، یک جریان به هم پیوسته می‌باشد. علوم دانشمندان متأخر، بر پایه اندوخته‌های علمی

متقدمان است؛ لذا دانش اندیشمندان امروز، زمینه‌ساز پیشرفت دانش در آینده خواهد بود.

بنابراین باید راهی یافت که اندیشمندان ضمن بهره‌بردن از فعالیت فکری، حاضر به ارائه آن دستاوردها به دیگران باشند. البته فعالیت‌های فکری و ایجاد خلاقیت و ابتکار، هر چند به لحاظ درونی، ممکن است برای محققان موجب شغف و خوشحالی درونی گردد، اما این امر منافاتی با احترام به سار، فعالیت و حمایت از دستاورد فکری آن‌ها ندارد. از همین رو در زمان، به مرور زمان نظام مالکیت معنوی را طراحی کرده‌اند تا در سایه آن مصالح پدیدآورندگان، تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان تأمین گردد.

امروزه این نظام دارای ابعاد بیجا به درهم تنیده‌ای است که بدون توجه به عوامل مختلف آن، نمی‌توان درباره اهمیت موضوع، و رابطه آن با پدیدآورنده و مشروعیت آن در هر یک از نظام‌های حقوقی داورى نمود؛ اما با گذشت زمان ابعاد موضوع توسط کارشناسان روشن و مصادیق آن شناسایی و ابعاد حمایت از آن روز به روز مورد توجه همگان و نظام‌های حقوقی قرار گرفته است.

همچنین جایگاه حقوق مالکیت‌های معنوی علاوه بر ابعاد حقوقی، دارای ابعاد و نظام سیاسی نیز می‌باشد، چرا که دانش و فناوری با قدرت سیاسی پیوند خورده و وسعت دانش بیان‌گر میزان توانایی، قدرت و اقتدار دولت قلمداد می‌گردد. و از طرفی دیگر کشورهای توسعه نیافته یا

در حال توسعه، به شدت دنبال دستیابی به توسعه علمی و دانش روز می‌باشند، به همین جهت خواستار حمایت بین‌المللی از مالکیت معنوی هستند. از همین رو موضوع مالکیت معنوی در صحنه بین‌الملل، جنبه سیاسی یافته و موجب کشمکش‌های فراوان حقوقی میان دولت‌های فقیر و غنی شده است. که نشانه بارز آن در تحولات معاهدات بین‌المللی و بازنگری رژیم‌ها به چشم می‌خورد.

عمده‌ترین نحو در بیان اخیر این است که پذیرش مالکیت معنوی و حمایت از آن، عسر تدابیر عضویت در سازمان تجارت جهانی شده است، به همین دلیل بسیاری از دولت‌ها - با توجه با این که از پذیرش مالکیت معنوی ابا دارند - برای بهره‌گیری از منافع تجارت آزاد، خود را ناچار به پذیرش مالکیت معنوی و تطبیق نظام حقوقی داخلی خود با آن می‌دانند.

مالکیت معنوی در دو بخش مالکیت‌های ادبی - هنری و صنعتی - تجاری مورد بحث واقع می‌شود. در بخش مالکیت ادبی و هنری، آثارهای همانند: کتاب، مقاله، رساله، نمایش‌نامه، شعر، ترانه، سرود، فیلم‌های سینمایی، نقاشی، عکاسی و... را شامل می‌شود که حمایت از پدیدآورندگان آن‌ها بررسی می‌شود. این نوع مالکیت در کشور ما سابقه کمی دارد، نخستین قانون مستقل و نسبتاً جامعی که در این زمینه وضع شده، قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان، مصوب سال ۱۳۴۸ ش است.

در بخش مالکیت صنعتی - تجاری، اختراعات، اکتشافها، علائم تجارتي، نام تجارتي، طرحها و مدلهاي صنعتي و.. مورد بحث واقع مي شوند. مالکیت صنعتی و تجاری در ایران سابقه بیش تری داشته و قوانینی در این زمینه وضع شده است؛ به ویژه قانون ثبت علائم و اختراعات، مسوب ۱۳۱۰ش در این زمینه می باشد. دولت ایران در سال ۱۳۲۷س به کنوانسیون بین المللی پاریس - حمایت از مالکیت صنعتی، تجاری و کثورتزی ملحق شده است.

دین نیز در برابر تحولات و دگرگونی های اجتماعی و نیازهای نو، پاسخ گو می باشد. این منظر بینی، قراردادهای عقلایی مفید و سازنده - که در جهت مصالح نوعی و کلی - جامعه قرار دارد - مورد تأیید است. موضوعات فراوانی در معرض پاسخ گیری فقه اسلامی قرار گرفته، که پدیده های نوین بشر نیز باید ملحوظ نظر فقیهان و دانشمندان اسلامی باشد. هر روز مسلمانان در زندگی خود با مسائل جدید روبه رو شده که باید تکلیف آنها در مورد این مسائل روشن گردد. تکلیف مسائل مستحدثه - یا به تعبیر حدیث «حوادث واقع» - را عالمان دینی باید تبیین نمایند، وظیفه شناخت موضوعات - نه مصادیق - عرضه آنها بر اصول شریعت و استنباط حکم دینی آنها با تکیه بر منابع فقهی با شیوه اصول استنباط، بر عهده مجتهدان و فقیهان زمان شناس است؛ تا حکم شرعی مسائل متحول زندگی مردم و موضوعات جدید را - با توجه به مصالح و مفاسد قطعی آنها - به دست آورده و بیان کنند.

ح □ مالکیت‌های معنوی

امروزه مسائلی مانند حق تألیف، تصنیف و نشر کتاب، حق اختراع، حق آفرینش‌های فکری و هنری و فروش آن‌ها، حقوق پدیدآورندگان آثار ادبی، حقوق مادی و معنوی مؤلف، حق تکثیر و نمایش، حقوق مالکیت صنعتی، و... از جمله مسائل مستحدث و نوظهور فقهی - حقوقی سرق معنوی می‌باشند که با گسترش و تنوع اقسام آن، نیازمند بررسی تحلیلی و تفصیلی، در پرتو مبانی و قواعد فقهی است.

در فرجام این مقدمه بر خود لازم می‌دانم از عنایت و اعتماد یادگار عزیز امام استاد بزرگوار **سید الله سید حسن خمینی (دامت برکاته)** سپاسگزاری نمایم.

و از درگاه حق تعالی مسئلت دارم که این اثر برای خوانندگان مفید باشد.

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین

امید عمیق / دی ماه / ۱۳۹۰